

DOPIS č. 4 (25)

Praha, 16. února 1978

Vážený a milý příteli,

odložil jsem komentování události kolem plesu – a mezitím jsme byli všichni podrobně a z mnoha stran informováni o průběhu toho, co se tam i později přihodilo. Jistě se zprávy jednotlivých účastníků dostaly i k Tobě, a tak mám za to, že by nemělo smysl nic z toho opakovat. Určitý počet přátel, z nichž někteří podepsali původní prohlášení Charty 77 (ale zdaleka to nebyl „podnik“ Charty, neboť se účastnili četní ne-chartisté, zejména rodinní příslušníci, ale nejenom ti), se domluvilo na společné účasti na plesu železničářů. Neměli důvod se s tím tajit. Policie to svými „prostředky“ snadno předem zjistila – a učinila svá „opatření“. Připravila do akce desítky uniformovaných a další desítky neuniformovaných příslušníků, členy zvláštního komanda převlékla za pořadatele a rozestavila u vchodu, po schodech, u šatny i před vchodem do sálu, do sálu povolala jiné své pracovníky i s jejich rodinnými příslušníky, pro něž se po pořádajícím závodu sháněly a vykupovaly zpět již zakoupené vstupenky, počátek plesu byl pro takto neorganizované a informované posunut o hodinu, aby bylo možno lépe oddělit různé složky přítomných. Přítomni byli „experti“, kteří měli poznat hlavní osoby. Přicházející byli legitimováni a pokud byli ihned identifikováni, vykázáni z budovy. Jména jiných byla hledána v seznamu signatářů a lidé pak byli vykazováni třeba až ze sálu. Nechyběly hrubosti; ještě krátce před půlnocí byli někteří pozdní příchozí vyváděni způsobem, usilujícím o vyprovokování nějakého, byť sebemenšího konfliktu, aby byl důvod k ostrému zásahu. Několik přítomných bylo fyzicky hrubě napadeno, inzultováno, dokonce kopáno (i ženy), Pavel Kohout utrpěl lehký otřes mozku po úderu karate. Řada lidí byla zadržena a předvedena, na tři osoby byla uvalena vazba a mají být postaveny před soud (Havel, Kukal, Landovský). To je asi tak ve stručnosti obraz, jak jsem si jej vytvořil na základě řady svědectví těch, kteří byli přítomni a všechno zažili. Sám jsem se původně také chtěl zúčastnit s ženou a dcerami, ale pak jsem po hrubém zásahu policie počátkem ledna byl upoután na lůžko, ženě nebylo dobře a dcery samy jít nechtěly.

Co z toho lze uzavřít? Především je možno právem poukázat na zjevné porušení zákonů, zejména zneužití úřední moci (§ 158 tr.z.), poškození cizích práv (§ 209 tr.z.), omezování osobní svobody (§ 231 tr.z.), ublížení na zdraví (§ 221 tr.z.) atd. Neméně významné je ovšem poukázat na skutečnost, že policie je používána nikoliv k tomu, aby byl zachován pořádek, nýbrž k vyvolání konfliktů. Že k tomu byly zvoleny tak zvláštní okolnosti, jen zvyšuje absurditu situace. Lze to vykládat na jedné straně nervozitou a nejistotou režimu. Ovšem může jít také o svévolnou akci jedné ze složek Bezpečnosti, která chce vyvolat atmosféru ohrožení a nebezpečí. A konečně může jít o pokus dokázat, co všechno hrozilo a čemu všemu včasný zásah zabránil, tedy o jisté (poměrně laciné) ospravedlnění práce bezpečnostního aparátu. Ale s odstupem času se tento případ rozšiřuje a prohlubuje, nabývá na podstatnosti a stává se významným příznakem. To, čeho se dopustí podřízená složka bezpečnostního aparátu, se stává činem celého aparátu, za nějž je odpovědný ministr vnitra a celá vláda, pokud nedojde k jejich distanci, nezbytným kárným opatřením a

potrestáním přímých viníků. Zatím nic nenasvědčuje tomu, že by tu byla na nejvyšších místech třeba v sebemenším náznaku ochota revidovat a napříště zastavit nesmyslné policejní akce, spočívající hlavně v šikanách, vyhrůžkách a všemožném obtěžování nepohodlných občanů, ale nyní znovu a znovu sahající k provokacím a fyzickému násilí. Nemůžeme ovšem přehlédnout, že tyto krajnosti začínají celkem dost opatrně a že nejsou obvykle dovedeny do konce, jde-li o případy nápadné a naší i zahraniční veřejnosti sledované. Z toho je zřejmo, že mnohé ještě zůstává otevřeno či lépe neřešeno. Odtud však vedou jenom dvě cesty dál: buď budou tvrdosti, provokace a nezákonnosti eskalovány a na určitou dobu dojde k renesanci stalinismu – anebo nabudou převahy rozumní lidé, kteří pochopí, že umlčet kritiky neznamená ještě vyřešit skutečné problémy.

Své úvahy můžeme dotáhnout ještě dále. Mocenská elita má jak v naší zemi, tak zejména v celém bloku v ruce všechny materiální prostředky k likvidaci nekonformních hlav; má těchto prostředků rozhodně víc, než by nasvědčovaly její faktické reakce. Proč se drží zpátky, aniž by na druhé straně byla nakloněna udělat cokoli ke skutečné normalizaci, leta slibované a nyní už dokonce delší dobu vyhlašované za provedenou? Už jsem Ti jednou napsal, že nepovažuji za nejdůležitější, jakého rozsahu a jaké drastičnosti dosahují policejní zákroky, nýbrž přímou zkušenost s tím, jak ve službách Bezpečnosti pracují lidé, schopní a ochotní provádět i ty nejhrubší a nejdrastičtější zákroky. Tehdy jsem mluvil na základě zkušenosti s tím, jak mne příslušníci StB odtáhli násilím z práce, jak mne vlékli blátem i po schodech, kopali mne a nechali mne řadu hodin ve vymražené místnosti. Nyní k tomu přibyly zkušenosti mých přátel s akcí složek Bezpečnosti na železničářském plesu. Zatím co můj případ bylo ještě možno považovat za přehmat několika málo příslušníků, kteří nerepresentovali (měl jsem tehdy dojem, že nebudou pochváleni za to, co udělali), nový případ je podstatně vážnější, protože šlo o širokou organizovanou akci nějaké stovky příslušníků (možná i víc). Zatímco v mém případě všechno skončilo týž den večer, tady dosud zůstávají tři lidé ve vyšetřovací vazbě, jsou obviněni, nepravdivě a nesmyslně, a čeká je soudní proces. To už není přehmat, to je plánovaná akce, rozvržená do detailů (i když ovšem špatně rozvržená, to lze připustit). Dnes už nemůže být nikdo na pochybách: buď to byl podnik jedné politické skupiny, která potřebuje incidenty ke svým cílům a jako argumenty proti jiné skupině (jiným skupinám) – anebo to je oficiální linie politického vedení jako celku. V prvním případě by to svědčilo o značné labilitě současné situace a také o vážném nebezpečí připravovaného pokusu o posun doprava (k tomu ještě přičiním několik poznámek, nezapomněl jsem na tu Tvou již starší otázku, jak vlastně rozlišuji, co je „napravo“ a co „nalevo“, když nepřijímám běžnou oficiální klasifikaci), který se vymyká kontrole současného vedení; v druhém případě by to signalizovalo značnou rozpačitost a nerozhodnost vedení; na jedné straně nemůže nevidět skutečnou nenormálnost situace a oprávněnost kritik (včetně našich), ale na druhé straně nemá dost představitosti a dost sil, aby provedlo nápravu dříve než bude pozdě.

V čem by mohla spočívat zmíněná „rozumná“ alternativa? To je otázka zejména pro signatáře Charty 77 velmi důležitá, v jistém ohledu rozhodující. Charta 77 totiž svým původním zaměřením a celou strukturou

své další práce je orientována na rozumné řešení a vyústění nadlouho neudržitelné současné společenské a politické situace. Kdyby očekávala vnitropolitické střetnutí a náhlé mocenské změny resp. kdyby splnění svých požadavků a cílů očekávala od nich, byla by opravdovým politickým nonsensem (jak se ostatně nejednomu domácímu i zahraničnímu „pozorovateli“ také jeví). Požadavky Charty 77 jsou však politicky velmi umírněné a vlastně se vůbec neliší od politické platformy, oficiálně a veřejně vyhlášené současným režimem. Charta 77 nechce nic jiného, než aby naše vláda a vůbec celá politická reprezentace a všechn státní aparát dodržovaly domácí zákony a mezinárodní závazky, k nimž se formálně hlásí nebo které dokonce dobrovolně uzavřely, zejména pak aby respektovaly ve všech směrech základní lidské svobody a nezadatelná lidská a občanská práva (k čemuž se ostatně sám náš stát dobrovolně zavázal podpisem a ratifikací obou mezinárodních paktů i dalších konvencí, a ovšem také svým podpisem závěrečného dokumentu z Helsink). Dále pak trvá Charta 77 na tom, aby zákony platily stejně pro každého. Byl jsem již vícekrát ze strany svých zahraničních přátel a také některých zahraničních novinářů dotazován, zda si opravdu myslím, že současný režim může tyto své nepochybné závazky realizovat a přitom přežít. Na to vždycky znovu odpovídám, že to není má starost, to že měla dostatečně uvážit vláda, když na sebe tyto závazky brala. Na nás je, abychom ji také v této věci vzali za slovo a trvali na jejich plnění. Každý občan má právo kontrolovat, zda jeho vláda plní závazky, které na sebe dobrovolně vzala; a pokud tak nečiní, má plné právo ji kritizovat a volat k pořádku. Právo na to nepochybně má; jinak to je s možností tak učinit. Ale naše vláda na sebe vzala i tento závazek, že občanskou kontrolu a kritiku umožní. A na této bázi je postavena naše občanská iniciativa. My zkrátka počítáme s tím, že odpovědné úřady, sama vláda i národní shromáždění se nakonec budou muset zabývat vážnými problémy, které se hluboce dotýkají všech občanů (ať o tom vědí nebo nevědí, neboť nevědí-li to, je to jen v důsledku nedostatku informací, což je nikterak ovšem neuchrání před reálnými následky narůstání těžkostí) a na které ve svých dokumentech a sděleních a konkrétně ve svých jim přímo adresovaných dopisech upozorňujeme.

Právě proto se Charta 77 nestala a ani nemůže nyní změnit v politickou opozici. Pokud se ovšem ukáže, že ani po deseti letech od vojenské intervence několika spojeneckých států vláda nehodlá nebo nemůže společenský a politický život v naší zemi opravdu normalizovat, je velmi pravděpodobné, že se taková politická opozice tím či oním způsobem nakonec přece ustaví. To však nebude možné na základě platformy Charty 77, neboť Charta podle svého základního dokumentu „nechce ... vytyčovat vlastní programy politických a společenských reforem nebo změn“ a proto „není základnou k opoziční politické činnosti“. Tyto formulace a zásady nemohou být změněny ani vypuštěny, protože Charta 77 není organizací a nemá tudíž statut, vymezující různé kompetence ani formy, jak by mohlo k něčemu takovému legitimně dojít. Z téhož důvodu není možné, aby Charta 77 zastavila svou činnost nebo aby se rozpustila. Pouze jednotliví signatáři by mohli odvolat svůj podpis; a to by museli ovšem učinit právě tak veřejně, jako ji také veřejně podepsali.

Charta tedy očekává „rozumnou“ alternativu společenského a politického vývoje země a jenom na ni je orientována. V jistém smyslu neočekává od „rozumného vývoje“ nic tak kolosálně převratného: čeká pouze, že bude omezena a stíhána administrativní svévole, porušování a zneužívání zákonů ze strany úřadů, bezpečnostních složek a soudů že bude potlačeno a vyloučeno, že bude zachována rovnost občanů před zákonem a že nebude flagrantně porušována pod záminkou třídnosti, že gumově formulované zákony budou precizovány a že celý právní řád bude uveden i v detailech do souladu s mezinárodními konvencemi, které se staly jeho součástí, že nebudou svévolně zkracována lidská a občanská práva, nýbrž všude a za všech okolností pozorně respektována a že budou napraveny přehmaty a prohřešky, k nimž došlo v minulých letech v rozporu se zákony a závazky, které na sebe náš stát vzal. V jistém smyslu to představuje program, který se v ničem neliší od závazků a programu vlády samotné. A přece by realizace tohoto programu znamenala pronikavou změnu faktického stavu naší společnosti a její hluboké ozdravení.

Dokladem toho, že Charta 77 nepředstavuje skutečně žádnou politickou opozici, je fakt veliké názorové divergence jejich signatářů a značně široký rozptyl jejich politické orientace. To je zas důvodem pro to, aby každá i sebestřednější a sebesprávnější občanská iniciativa, která přerůstá rámec Charty, byla také prakticky uskutečňována nikoliv jako aktivita Charty 77, nýbrž jako aktivita a iniciativa samostatná, byť paralelní. Nic nepřekáží tomu, aby se jednotliví signatáři Charty 77 spolu s jinými občany, kteří Chartu z jakýchkoliv důvodů nepodepsali, na podobných aktivitách podíleli. Nic však také nezavazuje ostatní signatáře Charty 77, aby se k nim připojovali. Sám považuji za obrovský zisk a přímo historický zlom v politickém vývoji poválečného Československa, že Charta 77 umožnila setkání tak různorodých a po několik desetiletí takřka nekomunikujících směrů a zejména osobností; to, k čemu došlo loni po této stránce, není pouhým návratem k situaci v roce 1968, ale představuje krok kupředu. Lidé, kteří mají různé představy o žádoucím politickém vývoji země v příštích letech, se pozoruhodně sjednotili v požadavcích opravdově demokratické společnosti. Majíce značně odlišnou politickou minulost, vyhlásili svou vůli vkročit do budoucnosti ve vzájemném respektu a společně, tj. prohlásili kus ze své budoucnosti za otevřený i těm druhým. To je veliká věc, která by byla promarněna, kdyby se z Charty 77 stala politická opoziční síla. Demokratická orientace není sama o sobě dostačujícím politickým programem, ale je zárukou či spíše vyznáním a vyhlášením, že při realizaci svého politického programu nehodlám nikoho, kdo je jiného přesvědčení, okrádat o jeho budoucnost tím, že jej ze své budoucnosti vylučuji. A zároveň to je závazek, že žádné politické vítězství, jehož eventuálně dosáhnu, nehodlám považovat a prohlašovat za definitivní, nýbrž že jsem ochoten po vypršení příslušné doby předstoupit před své spoluobčany znovu a požádat je o mandát na další období; a s tím je spjat závazek, že nebudu bránit politické konkurenci, aby se i ona mohla stejně jako já ucházet o voliče a jejich mandát, i když třeba v minulém období (nebo v několika předchozích obdobích) jej nezískala, ale zůstala v opozici. Takto se projevující demokratismus se může stát základnou, na níž v jednotě stanou rozličné politické směry, jejichž

soupeření a vzájemné spory nemusejí mít za následek pokus o vzájemnou likvidaci a tím rozštěpení společnosti.

Ovšem, co když se nenajde v řadách vládnoucí vrstvy dost rozumu, dost vůle postavit se čelem k problémům a dost odvahy k důvěře k občanům a jejich ochotě podpořit rozumná opatření, a jít po nových, rozumnějších a politicky vyspělejších cestách? – Samozřejmě, i to je možné, i když věcně vzato to není perspektivní a nemělo by to být ani příliš pravděpodobné. Byl by to akt zoufalství, politické slepoty a bankrotářství. Život společnosti je možno regulovat jen na okrajích, ale vcelku musí postupovat vpřed organicky; v žádném případě nemůže být na dlouho mechanicky nebo dokonce mocensky dirigován. Přesto pokus o takové mocenské a byrokratické dirigování a reglementaci nelze zvláště vzhledem k anomální situaci u nás zcela vyloučit. Dlouhodobě by to znamenalo nepochybně krach a bylo by to jednoznačně projevem politické inferiority politického vedení, ala krátkodobě by to mohlo přinést sérii škod, které by nebylo snadné brzo napravit. Jistě by bylo naprosto scestné se k tomu postavit s přesvědčením, že „čím hůř, tím líp“; ale co proti tomu lze podniknout? Musíme se alespoň pokusit tomu nenapomáhat. Náš postoj musí být jednoznačný a určitý, ale bez provokací. Každá naše aktivita musí být natolik promyšlena, aby vedla nanejvýš ke konfliktům, jež zřejmě nebudou naší vinou. Musíme se důsledně vyhýbat všemu, co by mohlo vypadat jako provokace. Ale v žádném případě se nesmíme nechat otrávit nebo dokonce zastrašit. Když bude třeba, přineseme ještě další oběti, ale mlčet už nebudeme. Možná, že se hned tak nějakého zlepšení nedočkáme, možná, že naše trpělivost bude ještě dlouho napínána. Vzpomínám na tomto místě znovu na slova prof. Patočky o tom, že v zápase o lidská práva a občanské svobody nejde o krátkou bitvu, nýbrž o dlouhou válku, jejíhož konce kdoví kdo z nás se dočká. Potřebujeme tedy v každém případě jednak trpělivost, ale potřebujeme také nezlomnost, neúnavnost a pevnost. Zkrátka vytrvalost.

Ještě se ukáže, co přijde. Kdyby šlo jen o naše země, o naši společnost, neměl bych moc naděje. Náš vývoj byl v tomto století dost klikatý a je těžce korumpován několika národními katastrofami. V posledních deseti letech je zvláště vyklouben a vyšinut, protože se v širokém měřítku prosadila naprosto pochybná selekce (či spíše snad antiselekce), v důsledku které na vedoucích místech sedí v neúnosném procentu buď lidé neschopní nebo zas schopní všeho, kdežto kvalifikovaní odborníci byli příliš často diskvalifikováni, zbaveni vlivu a často i možnosti pracovat v oboru, pro nějž mají předpoklady. Ale nejsme sami; dějiny jdou kupředu, nikdo nemá budoucnost v hrsti, zcela zajištěnu a zabezpečenu. A nejméně jistou budoucnost mají ti, kteří spoléhají jenom na moc a násilí, kteří žijí z nespravedlností a křivd, kteří nic netvoří, ale jen parazitují, kteří ničemu nerozumí (nejméně pak lidem), ale o všem chtějí rozhodovat. Zatím slušným lidem nezbyvá, než takovým klást překážky a nic neusnadňovat. Ale zároveň musíme od kořenů promyslet, co vlastně naše společnost potřebuje nejvíc a na prvním místě a jak v tom můžeme opravdu pomoci. Přijde chvíle, kdy bude tato otázka položena nám nebo našim dětem.

Tvůj

Ladislav Hejdánek

